

Çanakkale Kentsel Kültür Varlıkları (Gelibolu Kitabeleri) Envanteri 2004

Nasuhi Ünal KARAARSLAN* / Gülgün YAZICI*

ANAHTAR SÖZCÜKLER / KEYWORDS

Çanakkale, Gelibolu, kitabe, mezarlık, mezar taşı, hazire, cami, türbe, çeşme

Çanakkale, Gallipoli, epitaph/inscription, cemetery, tombstone, hazire (tombs at qiblah direction and small tombs in turba), mosque, turba (shrine), fountain

ÖZET / SUMMARY

Çanakkale'nin tarihi önemi son derece büyük olan Gelibolu ilçesinde tabiatla birlikte insan tahribatına da maruz kalan mezar taşı ve yapı kitabelerini bir an önce tespit edip kayda geçirmek, böylelikle kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamak amacıyla 2003 yılında başlatılan "Gelibolu Kitabeleri" projesinin ikinci dönem alan çalışması 3 Haziran-18 Eylül 2004 tarihleri arasında aralıklarla gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde geçen yıl başlanan Alaattin Kalfa Mezarlığındaki envanter çalışmaları tamamlanmış, ayrıca ilçe merkezindeki irili ufaklı hazirelerde bulunan mezar taşları ile cami, çeşme ve türbe gibi yapıların kitabeleri üzerinde çalışılmış ve köyler hariç tutulmak üzere Gelibolu ilçe merkezindeki yapı ve mezar taşı kitabelerinin tespiti tamamlanmıştır.

With the aim to unearth and record tombstones and structural epitaphs and in order to give support for the protection of cultural heritage in and around the Gallipoli county, one of the most historically salient districts of Çanakkale, the second phase of the project of "the Epitaphs of Gallipoli", initiated in the year 2003, was completed through intensive works periodically done in between June 3, 2004 and September 18, 2004. During this period, the inventorying of the Alaaddin Kalfa Cemetery, started last year, has been completed; the tomb inscriptions on hazires (tombs at qibla direction or in turba) of different sizer and the epitaphs on edifices such as jâmi', fountain and turba in the vicinity of Gallipoli, except those villages, were unearthed and recorded.

GİRİŞ

2002 yılında başlayan Çanakkale Kitabeleri Envanter Çalışması, 2003 yılından itibaren TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında ve Gelibolu ilçesindeki kitabeler üzerinde sürdürülmektedir.

"Çanakkale Kitabeleri" projesinin en önemli ayağını oluşturan bu çalışma, Gelibolu'nun Süleyman Paşa tarafından fethedildiği H 755 (1354) ile Latin alfabesinin kabul edildiği 1928 yılları arasında, mimariye

* Prof. Dr. Nasuhi Ünal KARAARSLAN (Proje Yürütücüsü); Yrd. Doç. Dr. Gülgün YAZICI (Proje Yürütücü Yardımcısı)/ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ÇANAKKALE

yansımış olan yazılı malzemeleri, yani yapı ve mezar taşı kitabelerini tespit etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, çalışmalar sırasında harf devriminden sonraki dönemde de 1934'e kadar eski harflerle yazılmış kitabelerle karşılaşmıştır. Çalışma, tarih bakımından 580 yıllık bir zaman dilimini, mekân bakımından da Gelibolu ilçesinin idari sınırlarını içine almaktadır.

2004 yılında Gelibolu ilçesinde 4 kişilik ekiple yürütülen çalışmalar 3 Haziran-18 Eylül tarihleri arasında aralıklarla gerçekleştirilmiştir.

Prof. Dr. Nasuhi Ünal Karaarslan'ın yönetiminde ve Yrd. Doç. Dr. Gülgün Yazıcı, Yrd. Doç. Dr. Hamit Arbaş, Okutman Mesut Yazıcı'nın katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar, hem ilçenin en büyük mezarlığı olan Alaattin Kalfa Mezarlığı'nda hem de ilçe içindeki tarihi yapılarla küçük mezarlıklar ve müstakil mezarlar üzerinde sürdürülmüştür. Bu mekânlarda yapılan çalışmalar neticesinde toplam 18 günde 265 adet mezar taşı kitabesi ile değişik yapılara ait 18 yapı kitabesi tespit edilerek, toplam 283 kitabenin fotoğrafları çekilmiş, envanter formları hazırlanmış, 23 adet kitabenin kalıbı çıkarılmıştır.

Böylece bu dönem üzerinde çalışılan 283 kitabe ile birlikte Gelibolu ilçe merkezindeki kitabelerin tespiti tamamlanmış olup iki yıllık çalışma neticesinde toplam 632 mezar taşı kitabesi ve cami, namazgâh, türbe, mevlevihane, çeşme gibi yapılara ait 29 yapı kitabesi tespit edilmiştir. Ancak köylerde de dağınık bir şekilde birtakım kitabeler bulunmaktadır. Bunların okunması ise hayli zordur. Çünkü terk edilmiş bu mekânlar, çalılar ve dikenli bitkilerle kaplanmış, taşlar çökme neticesi yerlere gömülmüş, ağaçlar tarafından kuşatılmış ve bazen de ağacın içerisine gömülmüş, ulaşılması çok zor kitabelerdir. Bunların okunabilmesi işçilik açısından yeterince desteğe bağlıdır.

Bu çalışma TÜBA'nın desteği ile yapılmış, ancak Gelibolu Belediyesi de ulaşım, konaklama, işçi ve malzeme temini gibi konularda önemli oranda destek sağlamıştır.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ VE BELGELENEN ALAN

YÖNTEM

Gelibolu kitabeleri envanter çalışmasında yazı, fotoğraf ve kalıp olmak üzere üç çeşit belgeleme yöntemi kullanılmıştır. Ancak kitabelerin, özellikle mezar taşı kitabelerinin, bulunduğu şartlar dolayısıyla bu yöntemlerin uygulanmasından önce, taşların bir hazırlık ve temizlik aşamasından geçirilmesi gerekmiştir. Bu aşamada eğer mezar taşları toprağa gömülü iseler özenle toprak altından çıkarılmış, açıkta iseler etraflarındaki otlar ve çalılar ayıklanmış, ardından üzerlerindeki toz, toprak, kir ve yosunlar, bazen üzerlerine çekilmiş kat kat kireç badanaları fırça, el spirali gibi araçlarla temizlenmiştir.

Bu temizlik çalışmasının öncesinde ve sonrasında, kitabelerin hem ilk bulunduğu hali hem de sonraki durumları fotoğraflanmıştır. Yapı kitabelerinin ve hazirelerin fotoğraflanmasında ise kitabelerin müstakil fotoğrafının çekilmesinin yanı sıra ait oldukları yapı veya hazirenin genel fotoğrafları da çekilmiştir.

Aşınmış olan veya şekil yönünden silindirik kitabelerin ise kalıpları alınmış ve daha sonra bu kalıpların da fotoğrafları çekilmiştir.

Yazılı belgelemede, yapı ve mezar taşı kitabeleri için ayrı ayrı hazırlanmış olan envanter formları doldurulmuş, kitabelerin hem Arap harfleriyle özgün metni hem de Latin harfleriyle çevriyazı metni hazırlanmıştır.

Ayrıca kitabelerin GPS aletiyle yer tespiti yapılmıştır.

Çalışmalarda donanım olarak biri TUBA'ya biri üniversiteye ait olmak üzere 2 adet fotoğraf makinesi, üniversiteye ait bir adet GPS aleti ve Gelibolu Belediyesi'ne ait bir adet el spirali kullanılmıştır.

AYRINTILI ANLATIM

Gelibolu kitabeleri envanter çalışması, 2004 yılında hem Alaattin Kalfa Mezarlığı'nda hem de ilçe içindeki tarihi yapılarla küçük mezarlıklar ve müstakil mezarlar üzerinde sürdürülmüştür. Bu arada 2002 yılında kitabeleri çalışılan Gelibolu Mevlevihanesinin restorasyon esnasında ortaya çıkan 3 yeni kitabesi de fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Mezar taşı kitabeleri

Gelibolu'da mezar taşı kitabelerini buldukları yere göre üç ayrı grupta değerlendirmek mümkündür:

- Alaaddin Kalfa Mezarlığı
- Hazireler
- Müstakil mezarlar

İlçede Alaaddin Kalfa Mezarlığı'ndan başka bir de Garipler Mezarlığı'nın varlığından bahsedilmekle birlikte günümüzde belirlenen yere mezarlık demek mümkün değildir.

Alaaddin Kalfa Mezarlığı

Alaaddin Kalfa Mezarlığındaki mezar taşlarının tamamı günümüze ulaşmış olmamakla birlikte burası, hem Gelibolu'nun en büyük ve eski mezarlığı olması hem de buraya ilçe merkezindeki muhtelif tarihi mezarlıklardan zaman içinde değişik sebeplerle mezar taşlarının nakledilmesi dolayısıyla son derece büyük bir öneme sahiptir. Bu mezarlıktaki mezar taşları en büyüğünden en küçüğüne (lev. 1: res. 1-4) şekli, süslemesi, yazısı ve başlıklarının çeşitliliği (lev. 1: res. 5-7) ile sanat tarihi açısından çok müstesna örnekler olmalarının yanı sıra içerikleri bakımından da ilçenin sosyal tarihini aydınlatacak çok önemli ipuçları sunmaktadır.

Alaaddin Kalfa Mezarlığı'nda bulunan ve H 787

(1385/1386) ile 1934 tarihleri arasında 549 yıllık bir zaman dilimine tarihlenen toplam 494 adet mezar taşı kitabesi üzerinde 2 yıldır devam eden belgeleme çalışmaları neticesinde elde edilen verileri, sosyal hayat açısından değerlendirdiğimizde nüfus yapısına dair konularda, ilçede yaşayanların hangi mesleklerle, hangi ailelere, hangi sosyal, tasavvufi vs. zümrelere mensup oldukları, ölüm sebepleri, hangi yaşlarda öldükleri gibi bilgileri elde edebiliyoruz. Kitabelerde geçen meslek isimlerine örnek olmak üzere "kalyoncu, yelkenci, donanma kapdanı, berber, kasap, debbağ, şalgamcı, pestilci, penbeci (pamukçu), telgraf çavuşu, zabtiye kâtibi, muhasebeci, muvakkit (ibadet vakitlerini belirleyen), müderris, ebe" zikredilebilir. Mezarlıkta en çok mensubu bulunan ailelerin başında 9 kişi ile Kovalarzâde ailesi, 7 kişi ile Kalyonizâde ailesi (lev. 2: res. 8-10) ön sırada yer almaktadır, ancak bu büyük ailelerin yanı sıra birden fazla mensubu bulunan başka ailelere de rastlanmaktadır. 10 mezar taşının Mevlevî (lev. 2: res. 11-12) 4 mezar taşının Sa'dî (lev. 2: res. 13, lev. 3: res. 14), 3 mezar taşının Halvetî (lev. 3: res. 15-16) tarikatine mensup kişilere ait olması, Gelibolu'daki tasavvuf kültürünün zenginliğine işaret etmektedir. Ayrıca ilçe merkezindeki hazirelerde bulunan 17 Halvetî, 13 Sa'dî mezar taşını da eklersek tasavvuf zümrelerine mensup kişilerin mezar taşlarının sayısı toplam 45 olur.

Mezar taşlarında ölüm sebebi ve ölüm yaşı çoğu zaman belirtilmediği halde bazı özel durumlarda bu bilgilerin de kitabede yer aldığını görüyoruz; en çok zikredilen ölüm sebepleri arasında doğum, verem, veba, kaza ve şehadet yer almaktadır (lev. 3: res. 17-18). Mezar taşlarında genç yaşta ölümlere mutlaka dikkat çekilmiş, bu durum bazen kitabenin ilk satırında "âh mine'l-mevt" (ah şu ölümden) (lev. 4: res. 19-20) ifadesiyle belirtilirken çoğu zaman da kitabe metinlerinde durumun trajikliğini işleyen manzum ifadeler yer almıştır:

"Gül gibi açılmadan soldum hele
Zârî zârî ağladı bana bülbül bile
Geldi vebâ oldu sebab mevtime"

"Nâgehân tâze civânken bâğ-ı âlemde
Lohusalıkda erişdi ecel bana
Vâlideynim yandı firkat nârına ammâ
Râziyim, el-hükümü lî'llâh, bu imiş emr-i Hudâ"

"Genç iken göçdü cihândan böyle bir hulk-ı halîm
Dilerim kabrini pür-nûr eyleye Rabbü'l-Kerîm"
"Doymayıp gençliğine çünkü oldu nâ-murâd
Rahmete müstağrak ede anı Rabbü'l-ibâd"

Genç ölümlere ait kitabelerde nadiren ölüm yaşları da belirtilmiştir. Yine nadiren bazı kitabelerde doğum tarihlerine de rastlanmaktadır.

Hazireler

Cami, türbe, tekke vb. yerlerde, çevresi parmaklıklarla çevrili mezar yerine "hazire" denmektedir. Gelibolu'da tarih içinde bu türden pek çok yapı inşa edilmiş olduğu için hazirelerin de sayısı çok fazladır. Hatta bu yapılar günümüze ulaşmasa da hazireleri ulaştırmıştır ve bugün Gelibolu'da hemen hemen her sokakta birkaç mezardan oluşan bu türlü hazireyle karşılaşmak mümkündür.

Hazireler içerisinde en büyük ikisi, Yazıcızâde Camii haziresi ile Mevlevihane'nin hâmuşan (kabristan) kısmıdır. Yazıcızâde Camii Haziresi, 1940'lı yıllarda ortasından yol geçirilmesi sebebiyle büyük ölçüde tahrip olmuştur. Yazıcızâde Haziresinde mevcut mezar taşlarının bir kısmı (21 adet) geçen yıl (2003) gerçekleştirdiğimiz envanter çalışmaları esnasında okunmuş ve belgelenmişti, bu yıl ise Yazıcızâde Mehmed'in etrafı mermer şebeke ile çevrili, üstü açık türbesi içinde bulunan 5 adet mezar taşı kitabesi belgelenmiştir. Bu hazirede bulunan toplam mezar taşı sayısı 25'tir, ancak Yazıcızâde Camiinin bahçesinde toprak altında birçok mezar taşı bulunması muhtemeldir. Gelibolu Mevlevihanesinin haziresi de günümüze ulaşmamış olup bu hazireye ait mezar taşlarının bir kısmı (7 adet) Mevlevihane'nin bahçesinde, bir kısmı ise (10 adet) Alaaddin Kalfa Mezarlığında bulunmuştur. Gelibolu'nun diğer bir önemli haziresi Gazi Süleyman Paşa Camii haziresi olup buradaki 17 adet mezar taşı geçen sene belgelenmiştir. Bu sene (2004) üzerinde çalışılan Gelibolu hazireleri ve içinde bulunan mezar taşı sayıları Çizelge 1'de verilmiştir.

Buna göre 2 yıllık çalışma sonunda Gelibolu'da 16 hazirede toplam 119 adet mezar taşı kitabesi belgelenmiştir.

Müstakil mezarlar

Gelibolu ilçe merkezinde muhtelif yerlerde 13 adet müstakil mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlar, büyük ölçüde Gelibolu tarihinde önemli rol oynamış şahıslara aittir. Bunların içinde en eskisi H 787 (1385-1386) tarihlidir ve Sultan II. Murat ve Fatih dönemi devlet adamlarından, Gelibolu'da 2 adet mescit yaptırmış olan Has Ahmed Bey'in mezarıdır (Ayverdi 1972: 274). Bir başka eski kitabe de Hoca Hamza'ya aittir (lev. 4: res. 24). Gelibolu'da bir mescid yaptırmış olan Hoca Hamza'nın mescid binası günümüze ulaşmamışsa da kitabesi (lev. 4: res. 25) bugün Azaplar Namazgâhının minber kapısı üzerine konulmuştur (Ayverdi 1972: 168; Tüfekçi 2001: 96-97). Hoca Hamza'nın mezar taşı kitabesi, tam olarak okunamamakla birlikte mescidin yapım yılı olan H 809 yılından (1406/1407) sonraki bir tarihe ait olması mümkündür. Yine aynı döneme ait bir başka mezar, Yazıcızâde Mehmed'in hocası Zeynelarap'a aittir, ancak kitabedeki tarih H 1150 (1737/1738) olduğuna göre muhtemelen mezardan sonra yapılmıştır.

Çizelge 1. MEZAR TAŞLARININ HAZİRELERE GÖRE DAĞILIMI

Bulunduğu yer	Sayı
Yazıcızâde Camii Haziresi	5
Cerrah Hüseyin Camii Haziresi	1
Zadeler Mezarlığı	10
Yürekli Baba	3
Kalender Baba	4
Bahşızâde Sultan	4
Tekke Mezarlığı	14
Çilehane	9
Eski Zaviye Mezarlığı (lev. 4, res. 21)	4
Seyyidler Halveti Mezarlığı (lev. 4, res. 22)	2
Halveti Tekkesi Mezarlığı	2
Bayraklı Baba	13
Veli Ağa Mezarlığı	5
Kadı Mustafa Mezarı	3
Çitlembik Mezarlığı (lev. 4, res. 23)	2
Toplam	81

mıştır. Diğer önemli bir mezar da Vezir-i A'zam Mehmed Paşa'ya aittir. Fener Yolu Mevkiindeki bu mezarın taşı da H 1207 (1793) tarihini taşır (lev. 5: res. 26).

Müstakil mezar taşlarının 2 tanesi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulunun bahçesinde bulunmaktadır ve bunlar muhtemelen Yazıcızâde Camii Haziresine aitken hazirenin bozulması esnasında dağılan taşlardır. Bazı müstakil mezarlar ise hem sahiplerinin isimleri (Şeyh İsmail Efendi, Hakkı Hayran Dede, Kul Hızır Baba halilesi) hem de konuları itibarıyla bir hazireye ait olduğu düşüncesini uyandırıyor olmakla birlikte, bu yerlerin hazire olduğuna dair başka işaret bulunmamaktadır.

Yapı kitabeleri

Gelibolu'ya dair kaynaklarda ilçede pek çok cami, mescit, medrese, imaret, tekke, zaviye, han, hamam, kervansaray, çeşme yapıldığı nakledilmekle birlikte, bunların büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Fevzi Kurtoğlu, Osmanlı Arşivinde bulunan 16. yüzyıla ait bir deftere dayanarak bu devirde Gelibolu'da 55 cami ve mescit adı kaydeder (Kurtoğlu 1936: 294-296).

Evliya Çelebi'ye göre de 17. yüzyılda Gelibolu'daki cami, mescit, tekke ve zaviyelerin toplamı 165 adettir (Evliya Çelebi 2001: 162). Ekrem Hakkı Ayverdi ise bir namazgâh, 6 cami, 12 mescit, 3 medrese, 1 imaret, 3 zaviye, 5 kervansaray ve 7 hamam adını arşiv belgelerine dayanarak vermektedir (Ayverdi 1972 :

C.II, s. 486-493 ; C.III, s. 274-275; C.V, s.137-140) Günümüzde bu tarihi mekânların sayısı çok azaldığı gibi çeşidi de daralmıştır. Kaynakların bize bildirdiği bu yapı çeşitliliğinden günümüze ulaşanlar sadece birkaç cami, türbe ve çeşmedir.

Camiler

Gelibolu'da 8 adet tarihi cami mevcuttur. Bunlardan bir kısmı (Hallac Hüseyin Camii, Sofuca Halil Camii, Piri Reis Camii) muhtelif tarihlerde yıkılıp yerlerine yeniden cami inşa edildiği için üzerlerinde kitabeleri yoktur. Kitabesi olan cami sayısı 5 olup bunlar Gazi Süleyman Paşa Camii, Kadı İskelesi Camii, Cerrah Hüseyin Camii, Yazıcızâde Camii ve Azaplar Namazgâhıdır. İçlerinde en eski tarihli olan Gazi Süleyman Paşa Camiinin biri Arapça inşa kitabesi, ikisi Türkçe manzum tamir kitabesi olmak üzere 3 kitabesi mevcuttur (lev. 5: res. 27-28). Kadı İskelesi ve Cerrah Hüseyin camilerinin inşa kitabeleri de Arapçadır (lev. 5: res. 29).

Türbeler

Gelibolu'da türbe adıyla anılan pek çok mezar olmakla birlikte bunların büyük bir kısmı etrafı çeşitli malzemelerle çevrili mezarlar şeklinde olduğundan hazire veya müstakil mezar başlığı altında değerlendirilmiştir. "Ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı" tanımına uygun ve kitabeli türbelerin sayısı ise üçtür:

- Emir Ali Baba Türbesi
- Sarıca Paşa Türbesi
- Sinan Paşa Türbesi

Bunlar arasında en eskisi H 758 (1357) tarihini taşıyan Emir Ali Baba Türbesi olmakla birlikte, üzerinde, "kapudan-ı derya Emir Ali Baba türbesi" ifadesi bulunan kitabenin arması, yazı stili ve bu tarihte kapudan-ı derya unvanının bulunmadığı göz önüne alınırsa, muhtemelen Emir Ali Baba'nın ölüm tarihinden daha sonraki bir dönemde yapıldığı anlaşılır.

Türbe binasının yapımı ise daha geç bir dönem olmalıdır. Emir Ali Baba türbesi, Gelibolu'daki en eski tarihi taşıyan kitabe olması dolayısıyla da önemlidir (lev. 6: res. 30). Sarıca Paşa türbesinde bulunan iki kitabeden birisi günümüze ulaşmamış olan Sarıca Paşa imaretine aittir (lev. 6: res. 31-32), diğeri ise türbenin H 1325 (1919) yılında tamir edildiğine dair kitabedir (lev. 6: res. 33). Sinan Paşa türbesinin H 1247 (1831/1832) tarihli manzum tamir kitabesinden Sinan Paşa'nın karısı ile birlikte bu türbede yattığı anlaşılmaktadır (lev. 6: res. 34-35)

Çeşmeler

Gelibolu, çeşmeler açısından da çok zengin bir bölgedir. Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde 457 çeşmeden bahseder (Evliya Çelebi 2001: 163), ancak günümüze ulaşan çeşmelerden 9'unun kitabesi mevcut-

tur. Bunlar, bugün halk arasında bilinen isimleriyle şunlardır:

- Yazıcıoğlu Çeşmesi
- Santral Çeşmesi
- Asım Eken Çeşmesi
- İbni Hasancık Çeşmesi
- Hançerli Çeşme
- Telli Çeşme
- Fikirli Sinan Çeşmesi (lev. 7: res. 38)
- Zâdeler Çeşmesi

Dokuzuncu çeşme ise bir isimle anılmayıp askeri garnizon içinde yer almaktadır ve suyu bugün de akmaktadır.

Çeşmeler içinde en eski tarihlisi Yazıcıoğlu Çeşmesi olup kitabesi çok girift bir istifle ve Arapça yazılmıştır. Sultan Murad ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmış iki çeşmenin (Asım Eken ve Askeri Garnizon çeşmeleri/ lev. 7: res. 36-37) kitabesiyle birlikte toplam üç çeşme kitabesi Arapça, diğer çeşme kitabeleri Türkçedir. Çeşme kitabeleri arasında en görkemli olanı uzun bir manzumeden oluşan Telli Çeşmenin tamir kitabesidir (lev. 7: res. 39).

SONUÇ

Gelibolu'da 4 kişilik ekiple ve toplam 18 günde yapılan bu yılki (2004) çalışmalar neticesinde 166 adedi Alaattin Kalfa Mezarlığında, 3'ü Mevlevihane'de, 96 adedi de ilçe içinde muhtelif mevkilerde olmak üzere 265 adet mezar taşı kitabesinin fotoğrafları çekilerek envanter formları hazırlanmıştır. Böylece geçen yıl ve bu yılki çalışmalarla Alaattin Kalfa Mezarlığında tespit edilen mezar taşı sayısı 494'e ulaşmıştır. Bu mezarlıkta yeni definler dolayısıyla sürekli toprak altından mezar taşları çıkmaya devam ettiği için buradaki çalışmanın bittiğini söylemek mümkün değildir, ama şimdilik kaydıyla görünürdeki mezar taşlarının tamamı belgelenmiştir denebilir. Ayrıca ilçede 5'i cami, 8'i çeşme, 3'ü türbe, 1'i Mevlevihane'ye ait olmak üzere toplam 18 adet yapı kitabesi de fotoğraflanarak her birinin envanteri çıkarılmıştır.

Böylece bu dönem üzerinde çalışılan 283 kitabe ile birlikte Gelibolu ilçe merkezindeki kitabelerin tespiti tamamlanmıştır, iki yıllık çalışma neticesinde toplam 632 mezar taşı kitabesi ile cami, namazgâh, türbe, mevlevihane, çeşme, gibi yapılara ait 29 yapı kitabesi tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Bugüne kadar eski mezarların arasına yeni mezarların açılmasından dolayı aşırı bir tahribata uğrayıp tamamen şekil değiştiren Alaattin Kalfa Mezarlığının, bundan sonra korunması için bir takım tedbirler alınmalıdır. Öncelikle parselli yeni bir mezarlık alanı düzenlenip bu tarihi mezarlığa yeni defin işlemi durdurulmalıdır. Çünkü yeni definler ya da yeni mermer mezarlar yapılması dolayısıyla sürekli olarak toprak altındaki ve üstündeki mezar taşları zarar gördüğü gibi bazen de daha önceden çıkarılmış ve belgelenmiş taşlar toprak altında kalabilmektedir (lev. 7: res. 40-41). Bu sebeple, defin işleminin durdurulmasının yanı sıra bunların ya buldukları mezarlıkta ayrı bir alan tahsis edilerek korunmaları ya da kapalı ve korunaklı bir mekâna taşınmaları zorunlu görünmektedir. Hatta sadece Alaaddin Kalfa Mezarlığında bulunan mezar taşı kitabeleri değil şehir içinde değişik vesilelerle bulunan taşların da kapalı bir müzede toplanması kültürel mirasın korunması açısından son derece faydalı olacaktır. Bu tarihi taşların belirlenen mekâna taşınması, son derece titizlikle ve mutlaka taşların kırılması ihtimalini ortadan kaldıracak tedbirler alınarak yapılmalıdır.

Çalışmalarımız esnasında tarihi mekânlara, önüne gelen kişiler tarafından müdahale edildiği, çevresine duvar yapıldığı, taşların yağlı boya veya kireçle boyandığı böylelikle özgünlüğünün kaybolduğu gözlenmiştir. Bu tür çalışmalar kimi zaman çok iyi niyetle, korumak, onarmak gibi amaçlarla yapılsa da bilgisizce yapılan bu işlemler sonucunda eser zarar görüp özgün halini kaybettiği gibi bazen ortaya garip durumlar çıkabilmektedir. Örneğin Hoca Hamza mezarı tamir edilirken hem mezarın hem kitabenin özgün yapısına zarar verilmiştir, İbn-i Benna Hazretlerinin mezarı diye bilinen ve önünde bu şekilde tabe-la bulunan tamir görmüş bir mezar taşı ise bir hanıma ait olmasına rağmen üstüne sarıklı bir başlık yapıştirilmiştir (lev. 7: res. 42). Bu sebeple bunlarla ilgili her türlü düzenlemenin mutlaka uzmanların görüşü alınarak onların gözetiminde ve belediye tarafından yapılması uygun olacaktır. Böylece bunlar, kente estetik bir görüntü kazandıracak, tarihi miras tahrip edilmekten korunacak ve Gelibolu Türk kültürü gelecek nesillere aktarılacaktır. ²⁸

KISALTMALAR

AEÇ	Asım Eken Çeşmesi	HTM	Halveti Tekkesi Mezarlığı
AGÇ	Askeri Garnizon Çeşmesi	İHÇ	İbni Hasancık Çeşmesi
BB	Bayraklı Baba	KİC	Kadı İskele Camii
BHŞ	Bahşizade	KM	Kadı Mustafa
CHC	Cerrah Hüseyin Camii	KB	Kalender Baba
ÇH	Çilehane	SAPT	Sarıca Paşa Türbesi
ÇM	Çitlembik Mezarlığı	SÇ	Santral Çeşmesi
EAB	Emir Ali Baba Türbesi	SİPT	Sinan Paşa Türbesi
EZM	Eski Zaviye Mezarlığı	TÇ	Telli Çeşme
FSC	Fikirli Sinan Çeşmesi	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
GAM	Gelibolu Alaaddin Kalfa Mezarlığı	TM	Tekke Mezarlığı
GM	Gelibolu Mevlevihanesi	VAM	Veli Ağa Mezarlığı
GSP	Gazi Süleyman Paşa Camii	YB	Yürekli Baba
H	Hicri	YZC	Yazıcızade Camii
HÇ	Hançerli Çeşme	ZÇ	Zadeler Çeşmesi
HM	Halveti Mezarlığı	ZM	Zadeler Mezarlığı

KAYNAKÇA

- ASLAN, Çetin
2001 *Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı
2001 *Osmanlı Mîmârisi'nin İlk Devri II; Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 808-855 (1403-1451)*. (İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları no: 65). İstanbul: Baha Matbaası.
- ÇAYLAK, Ayşe
2001 "Çanakkale Çeşmeleri", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- EMECEN, Feridun
1996 "Gelibolu", *İslam Ansiklopedisi* cilt 14: 1-6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- EREN, Ramazan
1990 *Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri*. Çanakkale.
- Evliya Çelebi,
2001 *Seyahatnâme*. yayına hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İRDESEL, Mehmet
2001 *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*. Gelibolu: GelTur Ajans.
- KURTOĞLU, Fevzi
2001 "XVI. Asrın İlk Yarımında Gelibolu", *Türkiyat Mecmuası* 5: 291-306; İstanbul.
- 2001 *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*. İstanbul: Res.İl Ay Matbaası.
- TUNA, Ahmet
2001 *Gelibolu'nun Gönül Eleri*. Gelibolu: Yüzüak Matbaacılık.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit
1998 "Gelibolu'da Azebler Namazgâhı ve Yapının Mimarı", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2: 189-200.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit
2001 *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Env. no.	Bulunduğu yer	Kitabe türü
YB 1	Yürekli Baba Mezarlığı	mezar taşı kitabesi
YB 2	Yürekli Baba Mezarlığı	mezar taşı kitabesi
YB 3	Yürekli Baba Mezarlığı	mezar taşı kitabesi
KM 1	Kadı Mustafa Haziresi	mezar taşı kitabesi
KM 2	Kadı Mustafa Haziresi	mezar taşı kitabesi
KM 3	Kadı Mustafa Haziresi	mezar taşı kitabesi
YZCm 26	Yazıcızâde Camii Haziresi	mezar taşı kitabesi
YZCm 27	Yazıcızâde Camii Haziresi	mezar taşı kitabesi
YZCm 28	Yazıcızâde Camii Haziresi	mezar taşı kitabesi
YZCm 29	Yazıcızâde Camii Haziresi	mezar taşı kitabesi
YZCm 30	Yazıcızâde Camii Haziresi	mezar taşı kitabesi
CHCm 1	Cerrah Hüseyin Camii Haziresi	mezar taşı kitabesi
M 1	Gelibolu, Yazıcızade Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 2	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 3	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi

Env. no.	Bulunduğu yer	Kitabe türü
M 4	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 5	Gelibolu, Fener meydanı	mezar taşı kitabesi
M 6	Gelibolu, Üçköprüler	mezar taşı kitabesi
M7	Gelibolu, Alaaddin Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 8	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 9	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 10	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 11	Gelibolu Alaaddin Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 12	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 13	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
M 14	Gelibolu, Yazıcızâde Mahallesi	mezar taşı kitabesi
GM	Gelibolu, Hamzakoy	mezar taşı kitabesi
GM	Gelibolu, Hamzakoy	mezar taşı kitabesi
GM	Gelibolu, Hamzakoy	mezar taşı kitabesi

EK 2: GELİBOLU TÜRK DEVRİ YAPI KİTABELERİ ENVANTER LİSTESİ

Env. no.	Bulunduğu yer ilçe/ mahalle	Bulunduğu yapının adı	Kitabe türü
GSPC 1	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	Gazi Süleyman Paşa Camii	yapı kitabesi
GSPC 2	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	Gazi Süleyman Paşa Camii	yapı kitabesi
GSPC3	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	Gazi Süleyman Paşa Camii	yapı kitabesi
CHC	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	Cerrah Hüseyin Camii	yapı kitabesi
KIC	Gelibolu, Alaaddin Mahallesi	Kadı İskele Camii	yapı kitabesi
SAPT	Gelibolu, Hamzakoy	Sarıca Paşa Türbesi	yapı kitabesi
SIPT 1	Gelibolu, Hamzakoy	Sinan Paşa Türbesi	yapı kitabesi
ZYNT	Gelibolu, Yazıcızade Mahallesi	Zeynelarap Türbesi	yapı kitabesi
HH	Gelibolu, Yazıcızade Mahallesi	Hoca Hamza ?	yapı kitabesi
SÇ	Gelibolu, Yazıcızade Mahallesi	Santral Çeşme	yapı kitabesi
AEC	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	Asım Eken Çeşmesi	yapı kitabesi
IHC	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	İbni Hasancık Çeşmesi	yapı kitabesi
AGÇ	Gelibolu, Hamzakoy	Askeri Garnizon Çeşmesi	yapı kitabesi
HÇ	Gelibolu, Aladdin Mahallesi	Hançerli Çeşme	yapı kitabesi
TÇ	Gelibolu, Yazıcızade Mahallesi	Telli Çeşme	yapı kitabesi
FSC	Gelibolu, Camii Kebir Mahallesi	Fikirli Sinan Çeşmesi	yapı kitabesi
ZÇ	Gelibolu, Aladdin Mahallesi	Zadeler Çeşmesi	yapı kitabesi
GM	Gelibolu, Hamzakoy	Gelibolu Mevlevihanesi	yapı kitabesi

Levha 1

Res. 1-4. Alaaddin Kalfa Mezarlığında şekli, ebadı, yazısı değişik mezar taşları.

Res. 5-7. Alaattin Kalfa Mezarlığında değişik başlıklı mezar taşları.

Res. 8-10. Kalyonizâde ailesine ait mezar taşları.

Res. 13. Bir Sa'dî şeyhinin mezar taşı

Res. 11-12. Sikke şeklinde başlıklarıyla Mevlevî mezar taşları

Levha 3

Res. 14. Bir Sa'di şeyhinin mezar taşı. Res. 15-16. Halvetî mezar taşları.

Res. 17-18. Alaattin Kalfa Mezarlığında hastalık sebebiyle öldüğü belirtilen kişilere ait mezar taşları.

Res. 19-20. Alaattin Kalfa Mezarlığında ilk satırında "âh mine'l mevt" ifadesi bulunan mezar taşları.

Res. 21. Eski Zaviye Mezarlığı.

Res. 22. Seyyidler Halvetî Mezarlığı.

Res. 23. Çitlembik Mezarlığı adıyla bilinen küçük bir hazire.

Res. 24. Hoca Hamza'ya ait mezar taşı.

Res. 25. Hoca Hamza'nın bugün ayakta olmayan mescidinin Azaplar Namazgâhi minber kapısı üzerine konmuş kitabesi.

Levha 5

Res. 26. Vezir-i a'zâm Mehmet Paşa'nın Fener Yolundaki mezarı.

Res. 27-28. Gazi Süleyman Paşa Camiinin inşa ve tamir kitabesi.

Res. 29. Kadı İskelesi Camii inşa kitabesi.

Res. 30. Emir Ali Baba Türbesinin kitabesi.

Res. 31. Sarıca Paşa Türbesi.

Res. 32. Sarıca Paşa İmaretine ait kitabe Sarıca Paşa Türbesinin duvarına monte edilmiştir.

Res. 33. Sarıca Paşa Türbesinin tamir kitabesi.

Res. 34. Sinan Paşa Türbesi.

Res. 35. Sinan Paşa Türbesi kitabesi.

Levha 7

Res. 36. Asım Eken Çeşmesi (16. yy.).

Res. 37. Askerî bölge içinde kalan bir çeşme (16. yy.).

Res. 38. Fikrî Sinan Çeşmesi.

Res. 39. Telli Çeşme.

Res. 40-41. Daha önce çıkarılmış ve belgelenmiş mezar taşı, yeni mermer mezarların yapılmasıyla yeniden toprak altında kalmıştır.

Res. 42. Yazısı, başlığı ve tabelası birbirinden farklı olan bir mezar taşı.